

Wat te doen als ‘bevoegd bekwaam’ onvindbaar is?

Het lerarentekort en bewegingsonderwijs in het po: juridisch kader en (on)wenselijke alternatieven

School en Wet 2022/4

Hoe kan een school voldoende bewegingsonderwijs aanbieden als zij door het lerarentekort onvoldoende bevoegde leerkrachten heeft? Mag een basisschool een ‘alternatief’ aanbieden of leidt dat direct tot aansprakelijkheid van de school? Dit artikel gaat over (on)bevoegdheden van leraren, aansprakelijkheid van de school, dilemma’s én alternatieven.

1. Inleiding

Het lerarentekort. In het primair, het voortgezet en het middelbaar beroepsonderwijs bestaat al jaren een tekort aan bevoegde leerkrachten dat helaas alleen maar toeneemt.² Of het nu gaat om docenten wiskunde, Duits of groepsleerkrachten, sommige directeuren weten niet waar ze de mensen vandaan moeten halen. Om te voorkomen dat zij klassen naar huis moeten sturen, toveren zij allerlei noodoplossingen uit de hoge hoed.

Ook in het bewegingsonderwijs is het tekort nijpend en brengt het serieuze dilemma’s mee. Hoe kan een school immers voldoende bewegingsonderwijs aanbieden, zowel kwalitatief als kwantitatief, als zij daarvoor onvoldoende bevoegde leerkrachten heeft? Ons wordt daarom steeds vaker gevraagd of het toelaatbaar is om een ‘alternatief’ aan te bieden. Een alternatief waarin de leerlingen wel bewegen, maar niet onder leiding van een bevoegde leerkracht. Mag dat? En zo nee, leidt een ongeval onder leiding van een onbevoegde lesgever dan direct tot aansprakelijkheid van de school?

Om meer helderheid te brengen over dit onderwerp, zowel in juridische als praktische zin, maar ook omdat (in onze ogen) onveilige alternatieven steeds gangbaarder lijken te worden, hebben wij dit artikel geschreven. Wij be-

spreken hierin de (on)bevoegdheden en bijbehorende dilemma’s. Wij stellen daarbij het primair onderwijs (po) centraal, hoewel ook het voortgezet onderwijs kampt met vergelijkbare problematiek. Deze keuze komt voort uit de complexere regels rondom de lesbevoegdheid in het po en daaruit voortvloeiende andere dilemma’s. Daar waar de bevoegdheid voor het geven van bewegingsonderwijs in het voortgezet onderwijs namelijk kinderlijk eenvoudig is,³ zijn er in het primair onderwijs veel meer smaken, grijstinten en (onjuiste) veronderstellingen.

Het artikel is als volgt opgebouwd. In paragraaf 2 gaan wij eerst in op de achtergrond van de wettelijke lesbevoegdheid in het algemeen en het verschil tussen bevoegdheid en aansprakelijkheid. In paragraaf 3 bespreken wij vervolgens de wettelijke bevoegdheid specifiek voor het geven van bewegingsonderwijs en inventariseren wij welke verschillende getuigschriften leiden tot deze lesbevoegdheid, waarna wij in paragraaf 4 kort de omvang van deze lesbevoegdheid en de (uren)omvang van bewegingsonderwijs in het po aan de orde laten komen. In paragraaf 5 en 6 gaan wij in op de reikwijdte van de zogenoemde ‘smalle bevoegdheid’ van groepsleerkrachten voor het geven van bewegingsonderwijs en op de lesbevoegdheid voor trampolinespringen en andere risicovolle activiteiten. In paragraaf 7 komen wij uit bij de dilemma’s waarvoor scholen tegenwoordig worden geplaatst door het lerarentekort, waarna wij in paragraaf 8 enkele alternatieven proberen te formuleren om kinderen verantwoord te laten bewegen zonder bevoegde leerkracht, hoewel die alternatieven uiteraard slechts *the next best thing* zijn en nooit een vervanging van bewegingsonderwijs onder leiding van een bevoegde (en uiteraard bekwame) leerkracht, kunnen of mogen zijn.

2. Bekwaamheid, bevoegdheid en aansprakelijkheid; achtergrond en verschil

Zoals gezegd, gaat dit artikel over het lerarentekort en de mogelijke alternatieven voor een les bewegingsonderwijs onder leiding van een bevoegde leerkracht. Juist bij die alternatieven, waarbij onder leiding van een onbevoegde (en potentieel onbekwame) leerkracht wordt bewogen, ligt het risico op aansprakelijkheid op de loer. Enerzijds is de kans op een ongeval mogelijk groter en anderzijds kampt de school in elk geval met de suggestie dat het ongeval zal zijn

¹ Brechtje Paijmans is advocaat in Utrecht en honorair universitair docent aan het Utrecht Centre for Accountability and Liability Law (UCALL) van de Universiteit Utrecht. Bastiaan Goedhart is opleidingsdocent op de Pabo in Haarlem en bestuurslid van het netwerk Pabo docenten bewegingsonderwijs. Hij treedt als onafhankelijk deskundige op in aansprakelijkheidsgeschillen en verzorgt scholing over de kwaliteit van de lessen LO vanuit het perspectief van aanvaardbaar risicovol bewegen, veiligheid en aansprakelijkheid.

² Vgl. bijvoorbeeld *De Staat van het Onderwijs 2022*, p. 43. De Inspectie stelt vast dat het tekort in het primair onderwijs tussen 2018/2019 en 2020/2021 is gestegen van 6 tot 8,6 procent en in het middelbaar beroepsonderwijs van 5,9 naar 8,8 procent. Het tekort is overigens niet gelijk over het land verdeeld, maar concentreert zich vooral in het westen van het land. Zie echter ook al het advies van de Onderwijsraad ‘Ruim baan voor leraren’ uit 2018, waarin al over ‘omvangrijke tekorten’ wordt gesproken en over de verwachting dat deze sterk toenemen (vgl. p. 9).

³ De lesbevoegdheid voor het geven van bewegingsonderwijs in het voortgezet onderwijs wordt uitsluitend verkregen door het behalen van een ALO getuigschrift.

veroorzaakt door de onbekwaamheid van de onbevoegde lesgever. De beide begrippen ('bevoegdheid' en 'aansprakelijkheid') worden in de praktijk echter verwarrend – en soms ten onrechte – aan elkaar gekoppeld. Om die laatste reden gaan wij in deze paragraaf eerst in op de achtergrond van de wettelijke lesbevoegdheid en vervolgens op de vraag of en wanneer het inzetten van een onbevoegde leerkracht kan leiden tot aansprakelijkheid van de school.

2.1 *Bekwaamheid, bevoegdheid & de Onderwijsinspectie*

De (onderwijs)wetgeving bevat diverse voorschriften rondom de wens en noodzaak om het onderwijs aan leerlingen te laten geven door bevoegde en bekwaame leerkrachten en docenten. In dat verband staat uiteraard de Grondwet voorop. In art. 23 lid 2 Gw worden expliciet de bekwaamheid en zedelijkheid van leerkrachten genoemd als onderwerp van onderzoek door de overheid (voor zowel bekostigde als niet bekostigde scholen). In art. 23 lid 5 en 6 Gw staan (voor bekostigde scholen) voorts de eisen van deugdelijkheid van het onderwijs centraal, die vanzelfsprekend een directe relatie hebben met de benodigde bekwaamheid van leerkrachten.

Onder deze deugdelijkheidseisen (in de definitie van Mentink: 'het geheel van eisen dat de wetgever aan scholen stelt, welke eisen de strekking hebben een behoorlijk functioneren van het onderwijs te waarborgen')⁴ bevinden zich dan ook diverse bepalingen rondom de bevoegdheid en bekwaamheid van leerkrachten en docenten. Art. 3 Wet op het primair onderwijs (WPO) bepaalt dat onderwijs slechts mag worden gegeven door degene met een verklaring omtrent gedrag en een krachtens de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek (WHW) afgegeven getuigschrift waaruit blijkt dat ten aanzien van dat onderwijs is voldaan aan de bekwaamheidseisen die zijn vastgesteld krachtens art. 32a WPO. De huidige bekwaamheidseisen zijn neergelegd in het Besluit bekwaamheidseisen onderwijspersoneel uit 2005 en betreffen eisen voor de vakinhoudelijke, vakdidactische en pedagogische bekwaamheid van de leraar of docent. Aan deze bekwaamheidseisen zal een student aan het einde van zijn opleiding dus moeten voldoen om het getuigschrift te ontvangen op grond waarvan hij vervolgens bevoegd wordt om onderwijs te geven. Uit art. 12 lid 1 en 3 WPO volgt voorts dat de beschrijving van het personeelsbeleid, als verplicht onderdeel van het schoolplan, in elk geval omvat 'het voldoen aan de eisen van bevoegdheid en de wijze waarop de bekwaamheid wordt onderhouden'. In het verlengde daarvan dient het bevoegd gezag op grond van art. 32b WPO ten aanzien van alle leerkrachten te beschikken over een bekwaamheidsdossier, waarin gegevens zijn opgenomen over hun bekwaamheid en het onderhouden van deze be-

kwaamheid. De wens en noodzaak van bekwaame leerkrachten staat dus voorop; de wettelijke eisen van lesbevoegdheid beogen waarschijnlijk vooral eenvoudig en objectief bewijs te vormen van (een ondergrens van) deze benodigde bekwaamheid.

De Inspectie van het Onderwijs (de Inspectie) houdt ex art. 3 lid 1 Wet op het onderwijstoezicht (WOT) uiteraard toezicht op scholen en – in de context van dit artikel – ook op de naleving van de wettelijke eis dat scholen onderwijs laten geven door bevoegde en bekwaame leerkrachten. Voor het primair onderwijs is in het Onderzoekskader 2021⁵ bijvoorbeeld binnen het onderdeel BKA.2 ('Uitvoering en kwaliteitscultuur') neergelegd dat het bestuur zorgt voor bevoegd personeel alsook dat het bestuur het onderhouden en uitbreiden van de bekwaamheid mogelijk maakt. Binnen PO4 ('Onderwijstijd') is voorts opgenomen dat de onderwijsactiviteiten weloverwogen over het schooljaar worden gepland en deze worden uitgevoerd 'onder verantwoordelijkheid van bevoegde leraren'.

Aangezien het veel scholen vanwege het lerarentekort niet lukt om voldoende bevoegde leerkrachten aan te trekken, schenden zij in beginsel de WPO. Wat voor gevolgen heeft dit voor scholen als het gaat om het toezicht door de Inspectie? Vanwege de landelijke schaal van dit probleem weinig; bij een gebleken lerarentekort lijkt de (resultaats)-verplichting van scholen om te zorgen voor bevoegde leerkrachten namelijk te verworden tot een (inspannings)verplichting om actief te zoeken naar bevoegde leerkrachten. De overheid en de Inspectie stelden al in november 2018 de 'Handreiking Lerarentekort primair onderwijs' op, waarin zij uiteenzetten wie een lesbevoegdheid heeft, wie niet, en welke alternatieven er (niet) toegestaan zijn in de situatie dat een school door het lerarentekort niet beschikt over voldoende bevoegde leerkrachten. Deze alternatieven zijn in principe tijdelijk; scholen moeten erop inzetten om zo snel mogelijk weer bevoegde leraren voor de klas te hebben. De Inspectie stelt hierbij als voorwaarde dat scholen kunnen laten zien welke stappen zij hebben gezet alvorens tot hun keuzes (voor alternatieven) te komen én dat zij blijven zoeken naar een structurele oplossing. Als scholen voldoende inspanningen kunnen laten zien, kan de Inspectie besluiten niet verder te handhaven, mits uiteraard de veiligheid of kwaliteit op een school niet in het geding zijn.

2.2 *Onbevoegde leerkrachten en het risico op aansprakelijkheid*

In zijn algemeenheid geldt dat een school niet automatisch aansprakelijk is als een leerling schade lijdt op school of tijdens schooltijd. Er is wel aansprakelijkheid als de school of een leerkracht onzorgvuldig heeft gehandeld,

4 D. Mentink, *Orde in onderwijsbeleid. De wettelijke regeling van deugdelijkheidseisen als grondwettelijk probleem* (diss. Rotterdam), Deventer: Kluwer Onderwijs Uitgaven 1989, p. 200.

5 Inspectie van het Onderwijs, 'Onderzoekskader 2021 voor het toezicht op de voorschoolse educatie en het primair onderwijs' (bijstelling 2022), Utrecht: juli 2022.

meer concreet: in strijd met de civielrechtelijke zorgplicht die op scholen rust jegens haar leerlingen, ofwel op grond van art. 6:162 BW (onrechtmatige daad) ofwel ex art. 6:74 BW (toerekenbare tekortkoming, als een onderwijsovereenkomst wordt aangenomen).

Als het specifiek gaat om bewegingsonderwijs zal een school aansprakelijk zijn voor een gymongeval als de lesgever niet handelde met de zorgvuldigheid die een 'redelijk bekwaam en redelijk handelend' docent LO in dezelfde omstandigheden in acht zou hebben genomen, of: als deze niet volgens 'de professionele standaard' van een docent LO handelde.⁶ Als de heersende norm in bewegingsonderwijs bijvoorbeeld is dat er zes turnmatjes onder een ringzwaaiende leerling worden gelegd – en de methodes lichamelijke oefening dat (inmiddels) ook voorschrijven, zodat deze norm kenbaar is voor de docenten LO in het land – dan mag van een lesgever worden verwacht dat hij deze matjes neerlegt tijdens het ringzwaaien. Doet hij dit niet en valt een ringzwaaiende leerling uit de ringen tijdens de achterzwaai waarbij hij zijn beide polsen breekt, dan is de kans groot dat een rechter (al dan niet na inwinning van een deskundigenbericht) oordeelt dat de lesgever onzorgvuldig handelde ('een fout maakte') en de school aansprakelijk is voor de schade van de leerling.

Voor de vraag naar aansprakelijkheid is het dus niet doorslaggevend of de lesgever bevoegd was om bewegingsonderwijs te geven of niet. De verplichting om bevoegde leerkrachten onderwijs te laten geven, is namelijk een publiekrechtelijke verplichting tussen overheid en onderwijsinstelling, die niet een-op-een geldt in de civielrechtelijke rechtsverhouding tussen leerling en onderwijsinstelling, hoewel ouders en leerlingen op zich wel mogen verwachten dat een school zich houdt aan de verplichtingen uit de WPO. Ten tijde van haar proefschrift ging een van de auteurs van dit artikel er nog van uit dat het ontbreken van de vereiste lesbevoegdheid – en daaruit volgend: de aannemelijke onbekwaamheid van de lesgever om onderwijs te geven – waarschijnlijk zou leiden tot een zorgplichtschending van de school.⁷ Sinds het lerarentekort heeft zij deze opvatting echter bijgesteld;⁸ de inzet van een onbevoegde lesgever op zichzelf zal in deze tijden waarschijnlijk niet meer automatisch leiden tot het aannemen van een zorgplichtschending. Het kan immers onmogelijk zijn om een bevoegde docent LO te vinden en dat (maatschappelijke) lerarentekort kan de (individuele) school moeilijk worden aangerekend. De nadruk zal op dit moment waarschijnlijk meer liggen bij de vragen: (i) of het de school verwijtbaar is dat een onbevoegde lesgever bewegingsonderwijs gaf, en (ii)

of het alternatief waarbij een onbevoegde lesgever het onderwijs gaf, wel verantwoord was, in het licht van zijn (on)bekwaamheid, de aangeboden activiteiten en de specifieke leerlingen.

De inzet van een onbevoegde lesgever en/of het onvoldoende zoeken naar een bevoegde lesgever kan dus wel degelijk een zorgplichtschending van de school meebrengen, maar ook dan hoeft een zorgplichtschending niet te betekenen dat de school ook daadwerkelijk aansprakelijk zal zijn voor de schade door een ongeval bij een onbevoegde lesgever. Deze zorgplichtschending leidt namelijk alleen tot aansprakelijkheid als er tevens causaal verband bestaat tussen de zorgplichtschending (de onbevoegdheid) en het ongeval. Als een onbevoegde lesgever niet de voormelde zes turnmatjes neerlegt onder de ringen – en dat is wel de bekende, heersende norm – dan zijn hij en de school aansprakelijk voor de schade die als gevolg hiervan is ontstaan. Als een onbevoegde lesgever echter wel de zes turnmatjes neerlegt en ook overigens een goede les geeft, terwijl de leerling nog steeds ten val komt in de achterzwaai en zijn polsen breekt, dan zullen de lesgever en de school hiervoor waarschijnlijk niet aansprakelijk zijn. De inzet van de onbevoegde lesgever zal na een gymongeval echter wel altijd leiden tot de *suggestie* van zijn onbekwaamheid en dus eerder leiden tot een discussie en geschil over de aansprakelijkheid.

3. **Wie is bevoegd om bewegingsonderwijs te geven?**

3.1 **Wetgeving over de lesbevoegdheid voor bewegingsonderwijs**

Wie is in het primair onderwijs bevoegd om bewegingsonderwijs te geven? Het startpunt voor het antwoord op deze vraag ligt in art. 3 WPO dat naast een verklaring omtrent gedrag een getuigschrift vereist waaruit blijkt dat ten aanzien van dat onderwijs is voldaan aan de bekwaamheidseisen.

De groepsleerkracht in het primair onderwijs krijgt zijn algemene lesbevoegdheid tegenwoordig door het behalen van een diploma aan een pedagogische academie basisonderwijs (pabo). De pabo ontstond in 1984 als samenvoeging van de kleuter leidster opleiding school (KLOS) en de pedagogische academie (PA) in verband met de inwerkingtreding van de toenmalige Wet op het basisonderwijs, waarmee de kleuterschool werd samengevoegd met de lagere school, en de basisschool – met de groepen 1 tot en met 8 – ontstond.

Deze groepsleerkracht met pabo-diploma is echter niet (meer) automatisch bevoegd om aan zijn of haar leerlingen les te geven in bewegingsonderwijs. In art. 3 lid 2 WPO is namelijk bepaald dat het onderwijs '*in de onderwijsactiviteit zintuiglijke en lichamelijke oefening*' in groep 3 tot en met 8 slechts kan worden gegeven door – samengevat – degene met een bevoegdheid voor het

6 Zie uitgebreider B.M. Pajmans & B. Goedhart, 'Val of ongeval? De zorgplicht van scholen tijdens bewegingsonderwijs', *School en Wet* 2017-2, p. 5-14. Vgl. verder B.M. Pajmans, De zorgplicht van scholen (diss. Utrecht), Deventer: Kluwer 2013, p. 303-308, 314-315.

7 Pajmans 2013, p. 318.

8 B.M. Pajmans, 'Lerarentekort & LO: een extra risico?', *School en wet* 2020-1, p. 4.

geven van lichamelijke oefening in het voortgezet onderwijs, door degene die beschikt over een getuigschrift dat specifiek is gericht op de bekwaamheid voor het geven van dat onderwijs óf door degene die dat onderwijs volgt ter verkrijging van dat getuigschrift. Dit vertaalt zich in de huidige praktijk naar het vereiste van (i) een diploma van de academie voor lichamelijke opvoeding (ALO), (ii) een pabo-diploma met daarnaast een getuigschrift van de 'Leergang vakbekwaamheid bewegingsonderwijs' of (iii) het volgen van onderwijs in deze leergang, nadat het reguliere pabo-diploma al is behaald.

Daarbij merken wij op dat het huidige art. 3 WPO voortkomt uit de Wet op de beroepen in het onderwijs van 30 juni 2004 (Wet BIO), waardoor er ten aanzien van degenen met een pabo-diploma een onderscheid is ontstaan in lesbevoegdheid voor lichamelijke oefening, afhankelijk van het jaar waarin zij het diploma hebben ontvangen. Degenen die per 31 juli 2004 op grond van art. 186 lid 2 WPO oud (geldend tot 1 augustus 2006) beschikten over een getuigschrift van de pabo of haar voorlopers (zoals de PA en de KLOS), waren toen bevoegd tot het geven van lichamelijke oefening aan alle groepen en bleven dat op grond van de overgangsregeling die werd neergelegd in art. XI Wet BIO. Daarnaast kregen degenen die op 31 juli 2001 een studie aan de pabo volgden en het getuigschrift behaalden voor 1 september 2005, ook de lesbevoegdheid voor het geven van onderwijs in zintuiglijke en lichamelijke oefening in alle leerjaren, mits het onderwijsprogramma voor zintuiglijke en lichamelijke opvoeding daarvan deel uitmaakte. Voor degenen die een pabo-diploma behaalden ná 1 september 2005 geldt hetgeen hiervoor is uiteengezet; dit diploma biedt geen lesbevoegdheid voor lichamelijke oefening in de groepen 3 tot en met 8, maar wel in de groepen 1 en 2. Deze pabo-studenten respectievelijk groepsleerkrachten kunnen alsnog een lesbevoegdheid behalen voor de groepen 3 tot en met 8 door een getuigschrift te behalen aan de (soms initiële, maar doorgaans post-initiële) 'Leergang vakbekwaamheid bewegingsonderwijs', die door de meeste pabo's inmiddels ook wordt aangeboden.

3.2 Welke diploma's geven een lesbevoegdheid voor bewegingsonderwijs?

De voorgaande wettelijke regelingen vertalen zich als volgt naar de praktijk.

Groepsleerkrachten die hun pabo-diploma behaalden na 1 september 2005, zijn bevoegd om lichamelijke oefening te geven aan kleuters. Dit wordt ook wel de 'smalle bevoegdheid genoemd', omdat de bevoegdheid om lichamelijke oefening te geven louter voor kleuters geldt, en expliciet niet voor groep 3 tot en met 8. Voor die groepen stelt art. 3 lid 2 WPO immers aanvullende eisen aan het getuigschrift van de lesgever.

De lesgever die (wel) bevoegd is om zelfstandig lichamelijke oefening te geven aan de groepen 1 tot en met 8 – en

die daarmee de zogenaamde 'brede bevoegdheid' heeft – is in het bezit van één of meerdere van de volgende getuigschriften:

- diploma academie voor lichamelijke opvoeding (ALO);
- Pabo-diploma behaald na 1 september 2005, met daarnaast een getuigschrift van het succesvol doorlopen van de leergang vakbekwaamheid bewegingsonderwijs;
- Pabo-diploma behaald voor 1 september 2005, mits voor 1 september 2001 begonnen met de opleiding en mits het onderwijsprogramma voor zintuiglijke en lichamelijke oefening daarvan deel uitmaakte;
- diploma kleuter leidster opleiding school (KLOS; tot 1984);
- diploma kweekschool (tot 1968) of pedagogische academie (PA; tot 1984), met daarnaast een 'aantekening-' of 'akte-j'.

Hoewel er nog steeds een klein aantal leerkrachten is met een KLOS-diploma of PA-getuigschrift met aantekening of akte-j, bestaan deze opleidingen inmiddels al lang niet meer, zodat dit aantal elk jaar nog minder wordt door pensionering of omdat deze leerkrachten om andere redenen stoppen in het onderwijs.

Daarnaast zijn er twee soorten lesgevers die bevoegd zijn om zelfstandig bewegingsonderwijs aan alle groepen te geven, terwijl zij (nog) niet het daarvoor benodigde getuigschrift hebben behaald:

1. De leraar in opleiding (LIO-er) die in het vierde jaar van de ALO zit en 180 studiepunten heeft behaald, een dienstverband heeft met de school én een leerarbeidsovereenkomst heeft gesloten die is ondertekend door de LIO-er, de school en de ALO; de omvang van de eindstage moet gelijk zijn aan een fulltime dienstverband van 5 maanden.
2. De leerkracht die zijn pabo-diploma heeft behaald en is gestart met de post-initiële scholing aan de leergang vakbekwaamheid bewegingsonderwijs. Zodra de leerkracht voor de leergang staat ingeschreven en zijn eerste les hiervan heeft gehad, krijgt hij vervolgens gedurende twee aaneengesloten jaren de 'tijdelijke brede bevoegdheid' om zelfstandig bewegingsonderwijs te geven aan de groepen 3 tot en met 8.⁹

4. Inhoud en omvang van het bewegingsonderwijs

4.1 'Zintuiglijke en lichamelijke oefening', 'bewegingsonderwijs' of 'gymles'?

Welke onderwijsactiviteiten mag de leerkracht met de in paragraaf 3 vastgesteld lesbevoegdheid nou allemaal (niet) geven? Voor de beantwoording van die vraag moeten een aantal begrippen worden uitgelegd. Uit art. 3 jo. 9 WPO blijkt

⁹ In verband met de corona-periode en daarbij komende schoolsluitingen is de maximum periode van twee jaar (tijdelijk) verlengd geweest tot drie jaar. Vgl. art. 1.2 Tweede verzamelingspoedwet COVID-19.

namelijk dat de lesbevoegdheid is vereist voor het onderwijs in 'zintuiglijke en lichamelijke oefening', maar die term komt in de onderwijspraktijk niet voor, dus wat wordt hiermee bedoeld? In de praktijk wordt gesproken over 'gymles', 'bewegingsonderwijs' of 'lichamelijke opvoeding' en deze benamingen ontbreken op hun beurt weer volledig in de WPO. Wij zijn van mening dat deze begrippen inwisselbaar, synoniem zijn. In art. 9 lid 9 WPO wordt aan scholen namelijk de eis gesteld dat zij tenminste de kerndoelen hanteren, bij de onderwijsactiviteiten en bij de aan het eind van het basisonderwijs te bereiken doelstellingen. En zowel bij de wettelijke formulering ('zintuiglijke en lichamelijke oefening') als in de onderwijspraktijk ('bewegingsonderwijs' of 'gymles') gaat men uit van dezelfde kerndoelen.¹⁰

Vanwege de (deugdelijkheids)eisen moeten de lessen bewegingsonderwijs altijd in het teken van een kerndoel staan, net als alle andere onderwijsactiviteiten. Kerndoelen betreffen een beschrijving van kwaliteiten van leerlingen op het gebied van kennis, inzicht en vaardigheden op een bepaald terrein. De huidige kerndoelen zijn ex art. 9 lid 5 WPO neergelegd in het Besluit vernieuwde kerndoelen WPO en bevatten twee kerndoelen voor bewegingsonderwijs, namelijk kerndoel 57 ('*De leerlingen leren op een verantwoorde manier deelnemen aan de omringende bewegingscultuur en leren de hoofdbeginselen van de belangrijkste bewegings- en spelvormen ervaren en uitvoeren*') en kerndoel 58 ('*De leerlingen leren samen met anderen op een respectvolle manier aan bewegingsactiviteiten deelnemen, afspraken maken over het reguleren daarvan, de eigen bewegingsmogelijkheden inschatten en daarmee bij activiteiten rekening houden*'). Uit de preambule die aan de kerndoelen vooraf gaat, blijkt voorts dat het doel niet louter is dat kinderen de hoofdbeginselen van de belangrijkste bewegings- en spelvormen ervaren (van waaruit zij zich ook kunnen oriënteren op de buitenschoolse bewegings- en sportcultuur en de meer seizoengebonden bewegingsactiviteiten), maar dat óók beoogd wordt kinderen te laten ervaren dat bewegen plezier meebrengt, omdat plezier van groot belang is voor een blijvende deelname aan bewegingsactiviteiten. De Stichting Leerplan Ontwikkeling (SLO) heeft alle kerndoelen uitgewerkt, ook voor bewegingsonderwijs. Kerndoel 57 valt uiteen in twaalf concrete leerlijnen (balanceren, klimmen, zwaaien, over de kop gaan, springen, hardlopen, mikken, jongleren, doelspelen, tikspelen, stoeispelen en bewegen op muziek) en kerndoel 58 in drie onderdelen (arrangement, regelingen en reflecteren), die altijd samengaan met de activiteit in een leerlijn die behoort bij kerndoel 57.

De verplichting om de kerndoelen te hanteren bij (bewegings)onderwijs brengt onzes inziens mee dat ande-

re beweegactiviteiten – zoals buitenspelen of sportdagen (in paragraaf 5 nader uitgelegd en aangeduid als 'brede context activiteiten') – niet kwalificeren als bewegingsonderwijs waarvoor een lesgever bevoegd moet zijn. Het pregnante verschil tussen bewegingsonderwijs enerzijds en brede context activiteiten anderzijds is dat het doel van bewegingsonderwijs is dat kinderen beter leren bewegen en motorisch vaardiger worden, terwijl bij de brede context activiteiten het bewegen veeleer een middel is voor iets anders (in beweging komen, sociale activiteit, etcetera), maar niet het doel, hoewel dit bewegen mogelijk (als bijvangst) wel kan bijdragen aan de ontwikkeling van leerlijnen binnen enkele leerlijnen van de kerndoelen.

4.2 **Omvang bewegingsonderwijs: van vrije invulling naar verplicht twee uur per week**

De huidige WPO geeft in art. 8 lid 9 WPO het totaal aantal uren dat een school onderwijs moet geven (tenminste 3.520 uren onderwijs gedurende acht schooljaren), maar bepaalt niet hoeveel uren aan elke afzonderlijke onderwijsactiviteit moet worden besteed. Als het gaat om bewegingsonderwijs bepaalt art. 126 WPO wel dat gemeenten aan scholen (bekostiging voor) een gymzaal ter beschikking moeten stellen opdat elke groep leerlingen ten minste twee uur les kán krijgen in lichamelijke oefening, maar uit onderzoek van het Mulier Instituut blijkt dat slechts 39% van de gemeenten meldt dat de scholen in hun gemeenten daarvan gebruik maken.¹¹

Met ingang van het schooljaar 2023/2024 wordt echter als nog een wettelijke urennorm ingevoerd, specifiek voor bewegingsonderwijs. Na een geslaagd amendement van Heerema en Van Nispen¹² zal in het toekomstige art. 9 lid 2a WPO namelijk worden opgenomen dat het onderwijs in zintuiglijke en lichamelijke oefening gespreid wordt verzorgd over alle schooljaren en in een schooljaar gemiddeld ten minste twee uren (tweemaal 45 minuten) per schoolweek beslaat; dit betreft een deugdelijkheids-eis.¹³ Heerema en Van Nispen schreven in de toelichting bij hun amendement dat zij tot een steviger fundament willen komen voor voldoende en goed bewegingsonderwijs voor alle kinderen. Om extra ruimte aan scholen te geven, benadrukten zij dat de norm van twee uur bewegingsonderwijs ook gehaald kan worden door bewegingsonderwijs in andere (openbare) ruimten te geven dan verplicht in een gymzaal. Ook bestaat de mogelijkheid om in de winter minder bewegingsonderwijs te geven, dan in de zomer, aangezien het een gemiddelde betreft. De minister schrijft voorts in een recente brief over deze wetswijziging dat deze norm van groot belang is om kinderen gezond te laten opgroeien en kansen te bieden

¹⁰ Deze kerndoelen worden in het Besluit vernieuwde kerndoelen bovendien aangeduid als de kerndoelen voor 'bewegingsonderwijs'. In dit besluit hanteert de wetgever dus – vreemd genoeg – niet de wettelijke term 'zintuiglijke en lichamelijke oefening', maar sluit hij aan bij een van de inmiddels meest gangbare benamingen in de onderwijspraktijk.

¹¹ Huisvesting bewegingsonderwijs in het primair onderwijs. Perspectief van gemeenteambtenaren op de wettelijke verplichting vanaf schooljaar 2023-2024. Factsheet 2022/11.

¹² Kamerstukken II 2019/20, 35102, nr. 21.

¹³ Kamerstukken I 2019/20, 35102, nr. A (gewijzigd voorstel van wet).

in hun motorische ontwikkeling.¹⁴ Hoewel ook wij deze urennorm (en de achterliggende doelstellingen) van harte toejuichen, merken wij wel op dat deze wetswijziging in algemene zin een enigszins vreemde eend in de bijt is. Daarmee wordt immers slechts aan de lessen bewegingsonderwijs een kwantitatieve deugdelijkheidseis gesteld, terwijl dat bij geen van de andere onderwijsactiviteiten, zoals bij de Nederlandse taal, rekenen en wiskunde, et cetera, het geval is.

Deze wetswijziging zal in elk geval het al bestaande probleem van het lerarentekort alleen maar vergroten, want hoe moeten die ongeveer 60% van de scholen die op dit moment minder dan twee uur per week bewegingsonderwijs geven, vanaf het schooljaar 2023/2024 voldoen aan de verplichting om (gemiddeld) twee uren bewegingsonderwijs per week te organiseren als zij daarvoor niet voldoende bevoegde leerkrachten kunnen aantrekken?¹⁵ Ook om die reden zoeken scholen naarstig naar alternatieven en willen zij graag onbevoegde leerkrachten mogen inzetten voor bewegingsonderwijs, zoals de groepsleerkracht met smalle bevoegdheid.

5. De reikwijdte van de 'smalle bevoegdheid': wat mag wel en wat niet?

Zoals hiervoor in paragraaf 3.2 werd uiteengezet, heeft de groepsleerkracht die na 1 september 2005 een regulier pabo-diploma behaalde, de zogenoemde smalle bevoegdheid voor LO. Hij is namelijk bevoegd om bewegingsonderwijs te geven aan de leerlingen uit groep 1 en 2, zowel in de speelzaal als in de gymzaal, maar niet aan de leerlingen uit groep 3 tot en met 8. Dat is direct het *enige* antwoord op de vraag hoe ver de smalle bevoegdheid reikt als het gaat om de lessen bewegingsonderwijs; alle andere ideeën of mythes over de omvang van de bevoegdheid van deze groepsleerkracht zijn onjuist en komen voort uit verwarring over de regels, waarover hierna meer.

Daar waar pabo-studenten *tot* 2001 (met een uitloop naar 2005) namelijk nog werden opgeleid om bewegingsonderwijs te geven aan alle leerlingen uit de groepen 1 tot en met 8, krijgen pabo-studenten *na* 2001 (met een uitloop naar 2005) – door een wetswijziging – hierin geen onderwijs meer. De groepsleerkracht die op basis van dit nieuwe curriculum zijn diploma heeft behaald, is daarom vanzelfsprekend ook niet meer (bekwaam noch) bevoegd om bewegingsonderwijs te geven aan deze leerlingen. Als een klas uit die groepen tweemaal per week 45 minuten bewegingsonderwijs krijgt, mag de groepsleerkracht van deze klas deze beide lessen dus niet geven; die lessen moeten worden verzorgd door een andere leerkracht die hiertoe wel bevoegd is, een leerkracht met een brede be-

voegdheid. De groepsleerkracht met smalle bevoegdheid mag dit bewegingsonderwijs dus wel geven aan kleuters, maar hij zou er ondanks die bevoegdheid wel goed aan doen om zich af te vragen of hij inderdaad bekwaam genoeg is om dit bewegingsonderwijs te geven, zeker als dit in de gymzaal plaatsvindt. Het is helaas namelijk niet ongewoon dat groepsleerkrachten met een smalle bevoegdheid door het specifieke curriculum van hun pabo-opleiding, tijdens de opleiding (te) weinig les hebben gekregen in bewegingsonderwijs voor groep 1 en 2.¹⁶

Dat een groepsleerkracht met smalle bevoegdheid niet bevoegd is om bewegingsonderwijs te geven aan de groepen 3 tot en met 8 geldt ook als de groepsleerkracht van deze klas in de lestijd voor bewegingsonderwijs 'slechts' een spel aan zijn leerlingen zou willen aanbieden. Spellessen maken namelijk deel uit van de onderwijsactiviteit zintuiglijke en lichamelijke oefening (zie kerndoel 57 'de hoofdbeginselen van de belangrijke bewegings- en spelvormen') en alle facetten van het vak en kerndoel lichamelijke oefening mogen op grond van de wettelijke voorschriften uitsluitend worden gedoceerd door bevoegde leraren.¹⁷ Ook voor een spel-les tijdens bewegingsonderwijs, waarin immers de kerndoelen moeten worden gehanteerd, is de groepsleerkracht dus niet bevoegd en is een leerkracht met een brede bevoegdheid nodig.

In de praktijk blijkt dit niet bij iedere school even helder te zijn. Wij horen namelijk regelmatig dat tegen groepsleerkrachten wordt gezegd dat zij weliswaar geen brede bevoegdheid hebben, maar dat zij tijdens de les bewegingsonderwijs wel een spel-les aan hun klas zouden mogen geven. Dit is juridisch dus onjuist. Deze hardnekkige gedachte over de bevoegdheid om (wel) een spel-les te mogen geven, blijft waarschijnlijk bestaan vanwege de veronderstelling dat er bij spel minder ongevallen zouden plaatsvinden of dat die minder ernstig zouden zijn en dat toestellessen daarentegen complexer zijn of meer risico mee zouden brengen. Voor deze veronderstelling ontbreekt echter ieder bewijs. Uit de cijfers van Veiligheid.nl blijkt zelfs dat buiten het onderwijs het aantal ongevallen per 100.000 sporturen juist bij de spellen veldvoetbal, volleybal en hockey hoger is dan bij gymnastiek/turnen¹⁸ en uit de rechtspraak blijkt dat ook een spel in de gymzaal tot zeer ernstig letsel kan leiden.¹⁹ De veronderstelling roept daarnaast ook afbakeningsvragen op: zijn hindernisslag-

14 Brief d.d. 15 juli 2022 ('Aanbieding rapport Huisvesting Bewegingsonderwijs in het Primair Onderwijs') van Minister Wiersma aan de Tweede Kamer.

15 Vgl. R. Hoekman, 'Bewegingsonderwijs: waar, wie en hoe?', *Sportaccom* 2022, nr. 2, p. 66.

16 Zie hierover uitgebreider B.M. Pajmans & B. Goedhart, 'Een diploma met risico op aansprakelijkheid? De Pabo en de veiligheid van het bewegende en spelende kind', *Lichamelijke Opvoeding magazine* 4, mei 2021, p. 42-45.

17 *Handboek Onderwijsbevoegdheden 2014*, Informatie Centrum Onderwijs (ICO) van de Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO), p. 12 en *Handboek Onderwijsbevoegdheden 2017*, afdeling Diploma-erkenning en Legalisatie van de Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO), p. 10.

18 'Letfels 2020, Kerncijfers LIS' (rapport 902 versie 2), uitgegeven door Veiligheid.nl, november 2021.

19 Vgl. Rb. Noord-Holland 14 maart 2018, ECLI:NL:RBNHO:2018:2184, waarin een leerling bij een spel pylonnenroof een dwarslaesie opliep.

bal, boer en kwajongens en apenkooien bijvoorbeeld toestellessen, of spel-lessen?

De leerkracht met de kleine bevoegdheid is evenmin bevoegd om tijdens de lestijd voor bewegingsonderwijs een gymles in de buitenlucht te geven; ook dat is immers een les bewegingsonderwijs waarvoor een leerkracht met een brede bevoegdheid nodig is.

Verwarrend is het dan waarschijnlijk dat deze groepsleerkracht wel bevoegd is om leerlingen uit groep 3 tot en met 8 te begeleiden bij zogenoemde 'brede context activiteiten', zoals buitenspelen op het schoolplein, sportdagen, activiteiten op kamp, bewegend leren, et cetera, terwijl deze brede context activiteiten feitelijk wel erg kunnen lijken op bewegingsonderwijs en soms zelfs letterlijk daaruit worden gekopieerd. De status van deze brede context activiteiten is echter anders dan die van bewegingsonderwijs; de brede context activiteiten worden namelijk weliswaar aangeboden binnen de algemene onderwijstijd, maar buiten de door de school ingerichte onderwijstijd voor bewegingsonderwijs. De brede context activiteiten betreffen voorts geen 'onderwijs' noch onderwijsactiviteiten waarbij de leerkrachten de kerndoelen hanteren en zij de leerlingen beter willen leren bewegen, hoewel niet uit te sluiten is dat de brede context activiteiten wel onbedoeld kunnen bijdragen aan de verwezenlijking van de kerndoelen. Aangezien voor brede context activiteiten – die plaatsvinden buiten de lessen om en niet kwalificeren als onderwijsactiviteit, waarbij de kerndoelen worden gehanteerd – geen lesbevoegdheid is vereist, kan ook een pedagogisch medewerker of een ouder toezicht houden tijdens de pauze op het schoolplein of helpen bij een schoolreisje, als de leerlingen vaak ook volop spelen en sporten.

Dat er geen specifieke lesbevoegdheid nodig is voor het aanbieden of begeleiden van brede context activiteiten, vormt uiteraard geen vrijbrief voor onbekwaam handelen. Het is onverminderd nodig dat de lesgever of begeleider de activiteit zorgvuldig aanbiedt en begeleidt. Zolang deze activiteiten onder schooltijd en onder de verantwoordelijkheid van de school worden aangeboden – ook al is het buiten de lestijd om – moeten de activiteiten immers verantwoord worden ingericht. De leerkracht of pedagogisch medewerker/ouder heeft dan dus een zorgplicht ten opzichte van de leerlingen die onder zijn toezicht of begeleiding bewegen en spelen. Deze zorgplicht zal weliswaar anders zijn dan de zorgplicht van de leerkracht LO tijdens een les bewegingsonderwijs, maar de inhoudelijke toets – of een leerkracht of andere lesgever/begeleider voldoende zorg in acht heeft genomen – zal in alle situaties voornamelijk afhangen van de desbetreffende activiteit en de leerlingen. De kernvraag zal altijd zijn welke specifieke kennis en vaardigheden nodig zijn om deze activiteit met deze specifieke groep leerlingen verantwoord te laten verlopen. Een sportdag met *jeu de boules* en touwtjespringen vraagt immers om andere vaardigheden dan het begeleiden van speerwerpen en schermen. De aard en opbouw van de brede context activiteit en de leeftijd en het ont-

wikkelingsniveau van de leerlingen die hieraan deelnemen, vergen dan dus weliswaar geen wettelijke bevoegdheid, maar uiteraard wel de bekwaamheid van de lesgever of begeleider, opdat de activiteit voldoende veilig, risicovol en verantwoord aan de leerlingen kan worden aangeboden.

6. **Aparte bevoegdheid voor trampoline en andere risicovolle activiteiten?**

Is er een speciale bevoegdheid nodig om een activiteit met de trampoline of andere risicovolle activiteiten aan leerlingen aan te bieden? Het uitgangspunt hiervan is eenvoudig: iedereen die bevoegd is om bewegingsonderwijs te geven aan de groepen 3 tot en met 8 mag ook trampoline springen aanbieden en ook andere risicovolle activiteiten geven die passen in een les bewegingsonderwijs. Hiervoor bestaat geen aparte bevoegdheid.

Belangrijker dan bij andere activiteiten is echter wel de vraag of en zo ja, in hoeverre de bevoegde lesgever zich ook *bekwaam* acht om de activiteit verantwoord aan te bieden en (dus) op de hoogte is van bijvoorbeeld de specifieke richtlijnen voor het werken met een trampoline. Hopelijk is dit gedurende de opleiding aan de orde gekomen en is hiermee voldoende ervaring opgedaan in de praktijk. Als dat niet het geval is, kan aanvullende scholing nodig zijn, met aandacht voor de risico's, veiligheid, methodische en pedagogisch-didactische principes. Mogelijk geldt ditzelfde voor andere risicovolle activiteiten, zoals boulderen, slacklinen of freerunnen. Het credo luidt: bekwaam jezelf als je je niet competent (meer) voelt. Zodoende zal de kwaliteit en veiligheid verbeteren en zal een lesgever met meer zekerheid en overtuiging een activiteit verantwoord kunnen aanbieden.

7. **Dilemma's rondom het lerarentekort en alternatieven voor een bevoegde lesgever**

Zoals in de inleiding al aan de orde kwam, is het lerarentekort in het bewegingsonderwijs steeds zichtbaarder geworden. Op enkele plekken in het land zoals in Rotterdam en Amsterdam speelde dit tekort al veel langer, maar dit schooljaar lijkt het erop dat de vraag naar bevoegde leerkrachten in vrijwel het hele land is toegenomen, mogelijk als gevolg van de Nationaal Programma Onderwijsgelden, de coronapandemie, het structurele lerarentekort of de aangepaste wetgeving waardoor basisscholen op termijn verplicht zijn om wekelijks ten minste twee uur bewegingsonderwijs aan te bieden.

Het gevolg van dit tekort is dat veel scholen voor een dilemma komen te staan omdat ze graag voldoende bewegingsonderwijs (zowel kwalitatief als kwantitatief) willen aanbieden en dat ook wettelijk verplicht zijn, maar hiervoor onvoldoende bevoegde lesgevers hebben.

In de praktijk leidt het tekort tot allerlei constructies waarbij de bevoegde lesgever ontbreekt, maar de leerlingen wel bewegen. Aanvankelijk zagen we bijvoorbeeld allerlei alternatieven voorbij komen waarin de les bewegingsonderwijs werd gegeven door een onbevoegde lesgever in het bijzijn van een bevoegde (tweede) leerkracht in dezelfde ruimte die niet volledig betrokken was bij de les, maar bijvoorbeeld schriften zat na te kijken. Het voordeel hiervan was dat er in elk geval een bevoegde leerkracht in de zaal aanwezig was. Die zijdelingse aanwezigheid was ook de reden waarom de school veronderstelde dat de constructie juridisch gelegitimeerd zou zijn, maar die aanwezigheid zegt helaas niets over de benodigde kwaliteit en de veiligheid van de les. Het huidige tijdsbeeld laat echter zien dat er nu ook constructies opkomen waarin er geen enkele bevoegde leerkracht meer aanwezig is in de les, bijvoorbeeld doordat de tweede leerkracht die de les bewegingsonderwijs van de onbevoegde lesgever zijdelings bijwoont, ook niet de benodigde brede bevoegdheid heeft, waardoor er sprake is van twee onbevoegde lesgevers. Dit baart veel zorgen.

Op dit moment staan er dus diverse lesgevers zonder bevoegdheid in de gymzaal. Ze zijn vrijwel altijd wel in zekere mate opgeleid in het (bewegings)onderwijs of in een bepaalde sport, maar de opgedane ervaring verschilt sterk. Het zijn lesgevers met bijvoorbeeld een afgeronde opleiding voor Cios, sportcoaches met MBO 4, afgestudeerden met HBO sportkunde, ALO studenten, groepsleerkrachten met een smalle bevoegdheid of een niet afgeronde leerjaar vakbekwaamheid waarbij de tijdelijke bevoegdheid verlopen is. Maar ook lesgevers met een KNGU-diploma, een freerun-certificaat of een KNVB trainersdiploma, staan soms onbevoegd bewegingsonderwijs te geven.

Het is makkelijk roepen dat deze praktijk volgens de letter van de wet niet op orde is en dat aansprakelijkheid van de school en van de lesgever op de loer ligt, want dat is namelijk zo. Wij zijn zelf bekend met meerdere ongevallen die plaatsvonden tijdens een les bewegingsonderwijs die werd gegeven door een onbevoegde lesgever, die daadwerkelijk resulteerden in een juridisch geschil vanwege het ontbreken van de benodigde bevoegdheid. Vaak zijn dit ALO-studenten die na een derdejaars stage van hun stageschool een tijdelijke arbeidsovereenkomst krijgen aangeboden om de afwezigheid van een zieke docent LO op te vangen. Ook als de onbevoegde lesgever een kwalitatief goede les heeft gegeven en er om die reden uiteindelijk geen aansprakelijkheid wordt aangenomen, heeft deze lesgever steeds de schijn tegen en roept het ontbreken van het benodigde diploma wel de nodige vragen en extra discussies op, met de nodige impact op de aansprakelijk gestelde lesgever zelf.

Juristen staan erom bekend dat zij vooral vooropstellen wat er *niet* kan en mag, maar dit artikel wordt ook geschreven door een vakleerkracht die zich afvraagt wat dan

het *alternatief* is als er op school een tekort bestaat aan leerkrachten met een brede bevoegdheid. Helemaal geen bewegingsonderwijs aanbieden en de leerlingen nog meer laten stilzitten op een schooldag? Hoe schadelijk is dat? Het zal weliswaar niet leiden tot aansprakelijkheid, omdat die keuze niet tot acuut letsel op de korte termijn kan leiden, maar gezond en verantwoord op de lange termijn is het evenmin. Een duivels dilemma.

Als de onbevoegde lesgever wel bekwaam is, kunnen wij ons voorstellen dat het inzetten van deze onbevoegde lesgever voor een school in sommige gevallen de minst slechte oplossing van een lerarentekort is, waarover meer in de volgende paragraaf. Een verantwoord alternatief is in onze ogen namelijk beter dan het uitzichtloos laten vervallen van de lessen bewegingsonderwijs. Wel benadrukken wij daarbij dat een alternatief pas aanvaardbaar zal zijn als uiterst redmiddel. Zonder ook maar iets te willen afdoen aan de kwaliteit en bekwaamheid van sommige onbevoegde lesgevers, ontslaat het inzetten van een alternatief een school immers niet van de verplichting om zich in te spannen om te zorgen voor leerkrachten met de juiste bevoegdheden en bekwaamheden.

Bij het beoordelen van het alternatief is wel van belang wie de benodigde bekwaamheid van de onbevoegde lesgever toetst. Het is bijvoorbeeld niet ondenkbaar dat een directie vooral oog heeft voor de continuering van de gymlessen en minder voor de inhoudelijke en pedagogisch-didactische kwaliteiten van de persoon die deze gymlessen geeft en dat is niet wenselijk. Een school zal bovendien – bij een ongeval en aansprakelijkstelling – goed moeten kunnen uitleggen dat de onbevoegde lesgever (toch) bekwaam was, dat de les die hij gaf kwalitatief voldoende goed was én tevens dat het voor de school niet mogelijk was om een bevoegde gymleraar te krijgen. Mogelijk heeft de intern toezichthouder hierin een rol of opdracht.

8. Alternatieven?

Mocht een school in de knel raken dan zijn er dus alternatieven te bedenken die kunnen voorkomen dat leerlingen de schooldagen louter zittend doorbrengen en er dus geen tijd en ruimte is om te bewegen. Daarbij passen vooraf twee kanttekeningen.

Eenzijds zullen de meeste alternatieven onafwendbaar meebrengen dat de kwaliteit van het onderwijs uiteindelijk achteruit zal gaan, waardoor het niet meer bewegingsonderwijs (*physical education*) zal zijn, waarin de kerndoelen worden gehanteerd en de leerlingen beter leren bewegen, maar eerder gewoon bewegen (*physical activity*), waarin de kerndoelen en de motorische ontwikkeling van leerlingen niet voorop staan, zoals bij de reguliere brede context activiteiten het geval is. Een alternatief is ook om deze reden pas aanvaardbaar als uiterst redmiddel, alleen als kinderen

anders *niet* meer of te weinig zouden kunnen bewegen tijdens schooltijd.

Anderzijds moet bij het inzetten van een alternatief vooraf goed worden nagegaan of hiermee niet een te groot risico (op letsel en aansprakelijkheid) wordt genomen en moet ook om die reden vooraf goed worden nagedacht over een verantwoorde organisatie hiervan. Zoals wij in paragraaf 2.2 al aanstipten, draait de juridische vraag naar aansprakelijkheid om het concrete handelen of nalaten van de lesgever en werkt het gegeven dat een lesgever onbevoegd was, in het nadeel van de school en de lesgever; onbevoegdheid wekt immers een (al dan niet terecht) schijn van onbekwaamheid op. Anders verwoord: als een school door het lerarentekort niet kan voldoen aan de zogenoemde 'formele' vereisten voor het vak bewegingsonderwijs (een bevoegde leerkracht), dient de school met het bieden van een alternatief wat ons betreft wel nog steeds te voldoen aan de zogenoemde 'materiële', inhoudelijke vereisten voor het vak bewegingsonderwijs (het geven van een verantwoorde les).²⁰ Het inzetten van een onbevoegde lesgever kan dus uitsluitend als deze onbevoegde lesgever zodanig bekwaam is (en/of begeleid wordt) dat hij eenzelfde kwalitatief voldoende gymles kan geven als een bevoegde lesgever dat kan.

Begeleiding en coaching van een lesgever

Een eerste alternatief is het geven van bewegingsonderwijs aan twee klassen tegelijk, in twee zalen als de accommodatie zich daarvoor leent, met zowel een bevoegde als een onbevoegde lesgever in de dubbele zaal, die samen de les voorbereiden en opbouwen (en/of geven). Hierbij dient expliciet aandacht te zijn voor de vraag of in die vorm voldoende toezicht en begeleiding mogelijk is en of de inhoud van de les en de twee groepen goed op elkaar kunnen worden afgestemd. Voorkomen moet in elk geval worden dat onbevoegde (onbekwame) lesgevers complexe risicovolle activiteiten aanbieden, zeker aan groepen waar orde hou-

den ingewikkeld is. Afhankelijk van de vorm krijgt de ene klas dan bewegingsonderwijs van een bevoegde lesgever en de andere klas van een onbevoegde lesgever of krijgen de twee klassen samen bewegingsonderwijs van een bevoegde en een onbevoegde lesgever samen.

Lesgeven met een bevoegde leraar langs de kant

Een tweede denkbaar alternatief is dat een bevoegde lesgever een les geeft en daarbij direct een tweede les voorbereidt die wordt gegeven door een onbevoegde lesgever, waar mogelijk met aanvullend toezicht in de zaal. De tweede les wordt aangepast aan de (on)bekwaamheid van de onbevoegde lesgever en aan de groep leerlingen die de les krijgt. Door deze voorbereiding wordt geborgd dat de onbevoegde lesgever – qua opbouw en inrichting van de activiteiten – zowel inhoudelijk als vanuit een juridisch oogpunt een verantwoorde les bewegingsonderwijs geeft. Als er tijdens deze goed voorbereide les toch een ongeval plaatsvindt, zal er in beginsel geen fout zijn gemaakt bij de opbouw en inrichting van de activiteiten en zal daarvoor dus evenmin aansprakelijkheid worden aangenomen, zoals al even aan de orde kwam in paragraaf 2.2. In dat opzicht kan een goed beschreven activiteit uit een bestaande methode uitkomst bieden. Als immers een les 'uit het boekje' wordt gegeven, ligt het minder voor de hand dat een ongeval ontstaat door de onbevoegdheid van de lesgever, maar is het eerder een ongeval dat ook bij een bevoegde leerkracht had kunnen gebeuren. Deze opzet biedt echter geen vrijbrief om een onbevoegde lesgever simpelweg methode-lessen te laten geven; de opbouw van een activiteit is immers maar een deel van het verhaal. Elke goede leerkracht herkent bijvoorbeeld het noodzakelijke belang van een juiste werkhouding tijdens trampolinespringen, de rustige focus tijdens complexe balanceringsituaties, het respect voor elkaar tijdens het stoeien, et cetera. Wanneer de lesgever hiervoor geen (geofend) oog heeft, kan ook een methode-les gemakkelijk verkeerd aflopen. En hierbij laten we de pedagogische vaardigheden en de kwaliteit van het bewegingsonderwijs – die in gevaar komen bij het inzetten van een alternatief – nog buiten beschouwing.

²⁰ Zie uitgebreider B.M. Pajmans & B. Goedhart, 'Val of ongeval? De zorgplicht van scholen tijdens bewegingsonderwijs', *School en Wet* 2017-2, p. 5-14.

Daarbij merken we op dat er onbevoegde lesgevers bestaan die door het bevoegd gezag als zeer bekwaam worden bestempeld omdat ze grip op de groep hebben, de groepsdynamische processen doorzien en daar goed op inspelen; ze hebben een natuurlijk overzicht op kinderen waar anderen (lees 'bevoegde leerkrachten') jaloers op zijn. Deze personen kunnen worden beschouwd als een aanwinst in het (bewegings)onderwijs. Ook als het hen niet lukt om het juiste diploma te bemachtigen, kan deze groep mogelijk wel veel betekenen in tijden van nood. Ook dit biedt geen vrijbrief aan scholen om zomaar alles te doen, maar mogelijk wel een noodoplossing om kinderen te laten bewegen. En voor de toekomst is het de vraag hoe deze talenten mogelijk alsnog hun bevoegdheid kunnen halen?

Buitenspelen valt onder brede context

Een derde alternatief is het zoeken naar bewegen in de brede context. Dit drijft echter af van het vak bewegingsonderwijs, waardoor de school in dat geval dus geen lessen bewegingsonderwijs aanbiedt. Het kan echter wel een middel zijn om kinderen te laten bewegen als alternatief voor helemaal *niet bewegen*. Denk aan meer en langer georganiseerd buitenspelen; niet eenvoudig, maar het is wellicht mogelijk om vaker en op gestructureerde tijden naar buiten te gaan met de groepsleerkracht. Met meer ruimte en meer tijd en misschien meer materialen kan er meer bewogen worden. Elke hulp van een vakleerkracht of vakspecialist is welkom; als het niet in de uitvoering kan, dan in de voorbereiding. Welke activiteit kan waar, hoe organiseer je (homogene) kleine groepen bij voetbal, hoe teken je een geschikt veld om te 'kingen' en welke bal en welke regels horen daarbij?

En hoewel het dynamischer maken van de schooldag een surrogaat blijft voor het vak bewegingsonderwijs en hiervoor geen vervanging kan zijn, is vaker en langer naar buiten gaan in het kader van burgerschapsvorming, onderzoekend leren, *outdoor education* of als *energizer* een te overwegen vierde alternatief. Deze activiteiten zouden sowieso vaker gedaan mogen worden op veel scholen, ook als het bewegingsonderwijs wel op orde is, maar als het onmo-

gelijk wordt om op verantwoorde wijze bewegingsonderwijs te geven, laat deze tijd dan niet zittend verloren gaan aan nog meer vakken waarbij alleen het hoofd gebruikt wordt en niet (tevens) het lichaam.

9. Slot

Tot slot benadrukken we nogmaals dat dit artikel geen enkel pleidooi is om onbevoegde lesgevers bewegingsonderwijs te laten geven. Het uitgangspunt is en blijft dat een lesgever bevoegd en bekwaam moet zijn, opdat alle kinderen de kwalitatief hoogwaardige lessen bewegingsonderwijs krijgen waar ze recht op hebben. Als het alternatief van bevoegd en bekwaam bewegingsonderwijs echter zou zijn dat leerlingen vervolgens stilzitten, dan hopen we wel dat er creatief wordt gekeken naar de mogelijkheden om alle leerlingen zoveel als mogelijk verantwoord te laten bewegen, intensief en veelzijdig, en op hun eigen niveau en tempo. Het behoeft geen enkel betoog dat dit vele malen beter is dan het vervallen in inactiviteit, met alle schadelijke gevolgen van dien. Er leiden gelukkig altijd meerdere (be)weg(ing)en naar Rome.